

національно-культурними стереотипами, які впливають на менталітет та комунікативну поведінку носіїв різних мов і культур.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей вербалізацій найголовніших концептів української та англійської мов у художній літературі та вивчення шляхів формування мовної особистості на основі концептів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови [уклад. голов. ред. В.Т. Бусел]. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Д.А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 35-47.
3. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. Пособие / В.А. Маслова. – 2-е изд. – Мн.: ТетраСистемс, 2005. – 256 с.
4. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314с.
5. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. – Bungay, Suffolk: Longman Group Ltd 1995. – 1668 p.

УДК 811.111'06

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРМІН» І «НОМЕН» (на матеріалі англійських іхтіонімів)

Наталія Швець
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

У статті розглянуто проблему співвідношення понять «термін» та «номен» на матеріалі терміносистеми іхтіонімів. Пояснено місце національних назв риб у цій терміносистемі та наведено основні критерії найменування англійських іхтіонімів.

Ключові слова: термін, номен, номенклатура, англійські іхтіоніми.

В статье рассматривается проблема соотношения понятий «термин» и «номен» на материале терминотомии ихтионимов. Объясняется место национальных названий рыб в этой терминотомии и приводятся основные критерии наименования английских ихтионимов.

Ключевые слова: термин, номен, номенклатура, английские ихтионимы.

The article deals with the problem of correlation of the notions “term” and “nomen” based on the terminological system of ichthyonyms. The place of national fish names in this terminological system is explained, and the main criteria of the English ichthyonyms denomination are given.

Key words: term, nomen, nomenclature, English ichthyonyms.

Постановка проблеми. Дослідження термінології як системи є одним з актуальних проблем мовознавства. На сьогодні увагу вчених зосереджено на висвітленні лексико-структурних аспектів термінологій різних галузей. Дані питаннями стосуються термінознавства – розділу лексикології, що досліджує принципи організації терміносистем, механізми творення термінів, вимоги до них, а також розв'язує прикладні завдання упорядкування й кодифікації терміносистем та їхніх відповідників у різних мовах [7, с. 618].

Актуальність даного дослідження зумовлена відсутністю напрацювань, які б стосувались термінологічної системи англійських іхтіонімів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на розробленість аспектів термінознавства, все ж залишаються деякі спірні питання, зокрема це стосується дефініції терміна. Через складність цього поняття у лінгвістиці було багато спроб його визначити. Існує два основні підходи до визначення терміна: структурно-субстанційний та функціональний. Прихильники структурно-субстанційного підходу розглядають термін, як особливе слово, яке протиставляється за своєю семантичною і граматичною структурою загальноживаному (Д. Лотте, Т.Канделаки та інші лінгвісти). Прихильниками функціонального підходу було доведено, що термін – це функція, тип вживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці (Б. Головін, В. Лейчик, Т. Кияк, Е.Скороходько). У нашому дослідженні ми дотримуємося концепції про функціональну природу терміна.

Будь-який термін функціонує в оточенні номенів, що йому відповідають. Співвідношення понять «термін» - «номен» є дискусійним. Питання про розмежування цих понять було вперше порушено у працях О.Винокура, а подальшу розробку отримало у дослідженнях таких вчених, як Г. Шпет, А. Лемов, В. Лейчик, О. Мойсєєв та ін.

Мета статті полягає у розкритті закономірностей співіснування термінів та номенів у терміносистемі іхтіонімів, та поясненні місця англійських іхтіонімів у цій терміносистемі.

Виклад основного матеріалу. Система термінів кожної науки становить певну множинність взаємопов'язаних елементів, які створюють стійку єдність, цілісність і підпорядковуються своїм внутрішнім законам. Цю систему прийнято називати терміносистемою або термінологією. Серед мовних одиниць, які створюють галузеві термінології, є група одиниць, семантична структура яких безпосередньо визначається особливостями номінації об'єктів. Це так звані номенклатурні одиниці. Лінгвісти розмежовують поняття «термінологія» і «номенклатура».

Номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік, список імен, англ. *nomenclature*) – сукупність назв (номенів) конкретних об'єктів певної галузі науки (на відміну від термінів, що позначають певні абстрактні поняття і категорії). Номенклатура передає систему назв інвентаря певної науки.

Ідея розрізнення термінології і номенклатури належить Г. Винокуру, «Що стосується номенклатури, то, на відміну від термінології, під цим поняттям слід розуміти систему абсолютно абстрактних та умовних символів, єдине призначення якої... дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей без прямого зв'язку з потребами теоретичного мислення...», слушно зазначає він [1, с. 51].

Якщо одиницею терміносистеми є термін, то у межах номенклатури цю функцію виконує номен. Номен виступає як відносно довільний «ярлик»

предмета конвенційно «прикріплений» представниками відповідної галузі знання, який не претендує на розкриття чи принаймні часткове відображення його у формі лексичного значення.

О. Мойсеев вважає, що розмежування понять термін – номен насправді зумовлене розмежуванням «поняттєвої» і «предметної» термінології, тобто позначеннями, у яких чіткіше відображається власне поняттєва орієнтація (тобто терміни), або предметна орієнтація (тобто номени) [6].

Цю думку розділяють і розвивають у ході своїх подальших наукових досліджень Б. Головін і Р. Кобрін. Вони розмежовують уже три типи номінативних одиниць: номенклатурні слова, виробничо-технічні терміни й наукові терміни, хоча й визнають деяку умовність їх розмежування. Номенклатурні слова, на їхню думку, виражають одиничні поняття, які містять відомості лише про один предмет дійсності й реалізують предметні зв'язки [2, с. 17]. Виробничо-технічні терміни виражають, на відміну від номенклатурних одиниць, загальні поняття, які відображають цілий клас однорідних предметів й актуалізують, подібно до номенклатурних слів, предметну віднесеність. Наукові терміни виражають загальні поняття й реалізують поняттєві зв'язки. Отже, на думку науковців Б. Головіна та Р.Кобріна, номенклатурні одиниці можна розглядати у складі термінології як особливі типи термінів, які співвідносяться з одиничними поняттями й актуалізують предметні зв'язки.

Згідно з концепцією, яку розробив у термінознавстві В. Лейчик, номенклатура є проміжною ланкою між термінами і власними назвами. За його твердженням, терміни у плані змісту полярно протилежні власним назвам. Терміни здебільшого – це позначення класу предметів на основі виявлених загальних, причому суттєвих, їх ознак. Власні назви – це позначення унікальних предметів на основі виявлених несуттєвих, другорядних зовнішніх ознак. Терміни об'єднують в складну й розгалужену систему з ієрархічними відношеннями, а власні назви об'єднують в ряди, які можуть виростати в систему, але дуже просту. Отже, терміни й терміносистеми, з одного боку, власні назви та їх набори, – з іншого, характеризуються специфічними особливостями плану змісту і плану вираження, перебувають на різних полюсах величезного класу номінативних мовних одиниць [4].

Номенклатурні знаки, на відміну від власних назв, не пов'язані з одиничними поняттями, а, подібно до термінів, є позначеннями загальних понять, але не будь-яких, а специфічних. Специфіка понять, які служать планом вираження номенклатурних одиниць, полягає в тому, що вони (ці поняття) обов'язково є членами ряду однорідних понять, які різняться несуттєвими, другорядними, зовнішніми ознаками.

Як підкреслює В. Лейчик, існування одиничного номенклатурного знака неможливе, оскільки номенклатурна одиниця є членом системи – номенклатури [4, с. 20].

Отже, згідно з концепцією В. Лейчика, номенклатурою можна назвати систему позначень класів предметів, які належать до однорідного ряду, на основі свідомо вибраних несуттєвих зовнішніх ознак цих предметів. Планом змісту номенклатурних одиниць, як і термінів, є загальні поняття, а планом вираження, як і власних назв, служать несуттєві часткові ознаки. У цьому сенсі можна твердити, що номенклатура є проміжною зв'язковою ланкою в низці номінативних одиниць – між термінами і власними назвами. [4].

Російський філософ Г. Шпет вважав, що номен – це емпірична, чуттєво сприйнята річ, знак, пов'язаний з названою річчю не через думку, а через сприйняття й уявлення. Виходячи з цього, номен – це лексична одиниця, за допомогою якої ми називаємо і сприймаємо предмет без реалізації його точного місця у системі класифікацій і без співвідношення з іншими предметами. Номени відносяться до категорії лексису, оскільки в них ослаблений зв'язок з поняттями, у той час як терміни, що відображають пізнавальний процес і займають своє місце в системі, відносяться до категорії логосу [8].

Погоджуючись з концепцією Г. Шпета, А. Лемов робить такий висновок: «... немає необхідності поділяти спеціальну лексику на так нечітко виділені сфери термінології та номенклатури. Значно краще знаходити у кожному професійному слові риси, які наділяють його властивостями логосу-терміну (наявність сигніфікату) і лексису-терміну (наявність денотату)» [5, с. 28].

Подібної точки зору дотримується також Н. Кузьмін: «Термінологія є засобом закріплення результатів пізнавальної діяльності людини у фазі логічного осмислення, а номенклатура має меншу ступінь абстракції. Номенклатура дає нам просте перерахування специфічних об'єктів, не виявляючи їх суттєвих взаємозв'язків, у той час як термінологія пов'язана з дефініціями, у яких якраз ці суттєві взаємозв'язки і виявляються. При цьому до складу термінології і номенклатури можуть входити однакові позначення... Номенклатура – це та ж сама термінологія, але використовується вона не в гносеологічному, як терміни, а в онтологічному плані», відзначає він [3, с. 79].

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що номенклатура виявляється не стільки протиставленою, скільки залученою до термінології як її невід'ємна частина, що виражає зміст на найбільш конкретному рівні.

Назви риб англійської мови, що розглядаються в даній статті, входять до іхтіологічної терміносистеми, яка включає також латинські назви риб (*scientific names*), що використовуються на міжнародному рівні. На відміну від них, англійські іхтіоніми розглядаються як національні назви (*common names*). Латинські назви риб є більш уживаними в науковій літературі, ніж національні назви, проте прийняття міжнародного стандарту не означає відмови від національних назв, адже латина – мертва мова, вона не завжди точно виражає зміст поняття.

Таким чином, англійські іхтіоніми входять до складу номенклатури, тобто є номенами, тоді як латинські назви риб є міжнародними термінами. Через обмеженість сучасними іхтіологами знань латинської мови як такої, що втратила можливість розвитку, номенклатурна система міжнародних назв залишається стабільним ядром термінологічного поля, а його периферією постає система національних номенів. При відмиранні латинського терміна його місце може займати англійський номен, що посилює зв'язок між номенклатурою і термінологією.

Укладанням національних назв риб займається один з підрозділів Американської Спілки рибного господарства (American Fisheries Society) – Комітет з найменувань риб (Committee on Names of Fishes). Перший список ухвалених національних назв риб налічував 570 найменувань, які вперше були опубліковані Американською Спілкою рибного господарства (American Fisheries Society) у 1948 році [9]. Найновішим на сьогодні переліком національних назв риб є шосте видання даного списку, надруковане у липні 2004 року. У

вищезазначених публікаціях було також визначено принципи присвоєння національних назв, основними з яких є такі:

– національні назви присвоюються видам риб, локалізованим, передусім, на території Сполучених Штатів Америки й Канади, а також видам, що є нехарактерними для цих територій, але відомими в усьому світі;

– перевага надається простим назвам, дефісів, суфіксів та апострофів слід уникати, вони допустимі лише з метою збереження лексичного значення компонентів назви або для уникнення невірної тлумачення (cusk-eel), національні назви повинні містити не більше трьох компонентів (хоча чотирикомпонентні назви є також допустимими);

– поєднання різних лексичних компонентів у національних найменуваннях риб слугує більш конкретному опису і є бажаним. Так, кольоропозначення поєднується з частинами тіла (goldeye, blacktip reef shark, bluefin tuna, whitetip reef shark, redmouth whalefish, Atlantic silverside); з фрагментами забарвлення риби (silverspotted sculpin, whitespotted greenling); позначення форми – з частинами тіла риби (longnose gar, peamouth, bigeye thresher), кількісні показники – з частинами тіла (threespine stickleback, sixgill shark);

– національні назви риб можуть містити складники їхніх міжнародних відповідників (remora) або їх змінену форму (molly, від Mollienesia) [9].

Висновки. Дослідження номенклатурних одиниць термінологічної системи іхтіонімів дозволяє зробити висновок, що в зазначеній системі вони виконують функцію уточнення і конкретизації, чим полегшують спілкування фахівців. Завдяки здебільшого стислій формі номени сприяють економії мовних зусиль, що відрізняє їх від латинських назв (термінів).

Перспективи подальших розвідок. Перспективними, на нашу думку, будуть дослідження механізмів творення англійських іхтіонімів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Тр. Моск. института философии и литературы. Филолог. факультет, Моск. гос. ин-т истории, философии и литературы, т. V. – М.: 1939. – С. 3 – 54.
2. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
3. Кузьмин Н. П. Нормативная и ненормативная специальная лексика. Проблемы и методы нормализации лексики / Н. П. Кузьмин // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии : материалы совещ., провед. АН СССР в Ленинграде 30 мая – 2 июня 1967 г. – М. : Наука, 1970. – С. 68 – 81.
4. Лейчик В. М. Номенклатура – промежуточное звено между терминами и именами собственными / В. М. Лейчик // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. – Воронеж: изд-во Воронеж. ун-та, 1974. – С. 17 – 19.
5. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина / А. В. Лемов. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2000. – 192 с.
6. Моисеев А. И. О языковой природе термина / А. Моисеев // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 127 – 137.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Шпет Г. Г. Мысль и Слово. Избранные труды / Отв. ред.- составитель Т. Г. Щедрина. — М.: РОССПЭН, 2005. – 688 с.
9. Robins R. A List of Common and Scientific Names of Fishes from the United States and Canada (second edition) / R. Robins. – Michigan: Ann Arbor, 1960. – 102 p.